

Robert G. Hollands:
*Beyond the Neoliberal Creative City.
Critique and Alternatives in the
Urban Cultural Economy.*

DOI: 10.17234/SEC.36.21

Bristol: Bristol University Press, 2023., 231 str.

Promišljajući uzroke, modele, procese i posljedice koje sa sobom nosi uprezanje kulture u regeneraciju gradova, gradnju njihove privlačnosti i njihovo pozicioniranje, knjiga Roberta G. Hollandsa pronicljivo, utemeljeno i argumentirano donosi kritiku urbane kulturne ekonomije i „korozivnoga učinka politika kreativnoga grada“ (str. 23) posljednjih dvadesetak godina.¹ Vješto kombinirajući bogatu literaturu, studije slučaja i istraživačke uvide iz brojnih gradova, autor potiče na promišljanje gradskih razvojnih strategija i uloga koje u njima ima ili bi, na drugačije načine, trebala i mogla imati kultura.

Autora zanima kako rastvoriti ideju neoliberalnoga kreativnoga grada koji definira kao od vlasti podržanu marketizaciju kreativnosti i razvoj kompetitivne urbane kulturne ekonomije. Neoliberalni kreativni grad karakteriziraju rad na stvaranju slike grada, opsjednutost globalnim rangiranjima, privlačenje kreativne klase, projekti regeneracije kojima je u središtu kultura, brendiranje umjetnosti te fokusiranje na dijelove grada namijenjene zabavi i na istaknute turističke atrakcije. Istovremeno, neoliberalni kreativni grad obilježen je gentrificacijom, prekarnošću, društvenim nejednakostima, opadanjem javnih usluga i okolišnom neodrživošću. Kreativnu ekonomiju, koja je uobičajeno pozitivno vrednovana i viđena kao važna sastavnica gradskih politika, autor tako sučeljava s rastućim problemima koji obilježuju svakodnevicu gradskih stanovnika. Pritom se autorovom analizom provlači nit koja ju čini još važnijom za promišljanje gradskih razvojnih politika: sve veće nejednakosti i sve izraženija nagrizanja urbanoga tkiva direktno su povezani sa željom gradova da postanu kreativna središta. Kreativnu ekonomiju autor time jasno imenuje važnim faktorom suvremenih podjela, konflikata i razdora, prostornih i društvenih napuknuća i nejednakosti. Nadilaženje ideje neoliberalnoga kreativnoga grada prema autorovu je mišljenju nužno kako bi se omogućilo stvaranje drugačijega društva i urbanoga okoliša koji će biti participativni, dostupni, pravedni, održivi. Za to su potrebne „alternativne vizije, prakse i politike“ (str. 3), promjene na različitim razinama, u rasponu od malih činova otpora i lokalnih inicijativa do gradskih aktivnosti i suradnje među gradovima.

---

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom „Transformacija postindustrijskog grada: prostor, zajednica i rad“ (HRZZ-IP-2022-10-2473).

Primjerima iz raznih svjetskih gradova, koji su dijelom utemeljeni na njegovim vlastitim višegodišnjim istraživanjima, a dijelom na analizama drugih istraživača, autor slikovito podupire svoje zaključke te pokazuje isprepletenost i međusobnu uvjetovanost lokalnoga i globalnoga. Ujedno, lokalni primjeri autoru služe da pokaže da, unatoč sveprisutnosti neoliberalnoga kreativnoga grada, treba pažljivo promotriti kako pojedini gradovi usvajaju taj model, prilagođuju ga ili ga pak odbijaju i traže alternativne putove. Uz taj naglasak, koji postavlja na empirijsku utemeljenost analize u konkretnim lokalnim sredinama, autor važnom vidi i vremensku perspektivu. Pažnjom prostornom i vremenskom kontekstualizacijom izbjegavaju se zamke generalizirajućih zaključaka. Ili, obrnuto, zaključci o današnjem prevladavajućem odnosu prema kreativnoj ekonomiji čvrsto se utemeljuju na situiranoj analizi lokalnih prilika i lokalnih prilagođavanja modela neoliberalnoga kreativnoga grada.

Neoliberalni kreativni grad autor vidi kao kreativnu varijantu poduzetničkih oblika urbanoga upravljanja, čime svoju analizu smješta u širi kontekst promjena u poimanju i praksama upravljanja gradovima. Poduzetnički je oblik upravljanja gradom fokusiran na akumulaciju kapitala u gradu, ekonomski rast, brendiranje grada i kompetitivnost među gradovima, a što sve sa sobom nosi zanemarivanje društvenih usluga te stvaranje i produbljivanje nejednakosti. Alternative poduzetničkom obliku urbanoga upravljanja autor ilustrira idejama municipalizma i mreže *Fearless Cities Network*, kojima su polazišta bitno drugačija i koji se, među ostalim, bave odgovorima na društvene potrebe, javnim prostorom, klimom, političkom participacijom, stanovanjem i dr.

Važnu potku autorove studije čini kritika modela kreativnoga grada Richarda Floride i njegova kreativnoga indeksa kojim se mjeri kreativnost gradova i na temelju čega se gradovi rangiraju. Autor predstavlja osnovna polazišta Richarda Floride, njegovo konceptualiziranje kreativne klase te njegovo viđenje da gradske vlasti trebaju raditi na privlačenju kreativne klase, što pak dovodi do ekonomskoga razvoja. Floridin model ocijenjen je iznimno popularnim i utjecajnim, no istovremeno i podložnim kritici, u čemu Hollands posebno ističe kritiku koju je uputio Jamie Peck. Kritike Floridinom kreativnom gradu okupljaju se oko problematiziranja brojčanih pokazatelja (udjela kreativne klase u ukupnom broju radnika i inzistiranje na privlačenju velikoga broja pripadnika kreativne klase) i Floridine homogenosti kreativne klase, a podvlače društvene probleme i nejednakosti koje model kreativnoga grada stvara i pojačava, a zapravo veličanjem kreativnosti gura pod tepih.

Alternativu modelu kreativnoga grada Hollands vidi u alternativnim kreativnim prostorima i urbanim kulturnim pokretima, koji dovode u pitanje paradigmu neoliberalnoga kreativnoga grada, mjesta su borbe protiv njegovih principa i međusobno su usko povezani. U promatranju mogućnosti i izazova u gradnji tih alternativa autor podcrtava

dva glavna pitanja. Jedno se tiče kohezivne snage koja alternativne kreativne prostore može ujediniti u urbane kulturne pokrete i nadići prepreke poput nedostatka vremena i snage za umrežavanje, kratkoročnoga karaktera pokreta te izazova umrežavanja na planu širem od vlastita grada ili regije. Drugo se pitanje tiče odnosa urbanih kulturnih pokreta s drugim urbanim društvenim i političkim pokretima, odnosno svijest o tome da umjetnici svoje probleme dijele s drugim stanovnicima gradova i da kreativnost treba postaviti kao relevantno pitanje za sve društvene skupine.

Daljnju analizu autor posvećuje dvjema sferama gradskoga života koje čine elemente neoliberalnoga kreativnoga grada, ojačavajući njegovu ideologiju i pokazujući njegove kontradikcije: noćnom životu i turizmu. Obje sfere s jedne strane donose financijsku dobit gradovima te se zbog toga uglavnom ocjenjuju kao pozitivne i važan su dio regeneracijskih strategija. Riječima autora, kao i kreativni grad, ideologija neoliberalnoga turizma „zavodljivo tvrdi da je turizam inherentno koristan za gradove“ (str. 119). S druge strane, neoliberalni noćni život i turizam isključuju pojedine skupine stanovnika, poput onih siromašnijih, te na površinu izvlače pitanja kao što su gentifikacija, nepriuštivo stanovanje, migracije, negativne promjene u urbanom okolišu i sl. Alternativne putove razvoja noćnoga života autor vidi u tome da on bude formiran kao mjesto uključivosti, tolerancije, solidarnosti, da ga čine programi koji su dostupni, besplatni i priuštivi, u kojima se kombinira noćni provod s umjetnošću i društvenošću, da se o njemu razmišlja kao o važnom za mentalno zdravlje i dobrobit. Na sličan način, rješavanje problema koje sa sobom donosi neoliberalni turizam čvrsto je povezano sa širim urbanim procesima te pomaci k pravednom i održivom turizmu zahtijevaju transformaciju samoga neoliberalnoga grada.

Autor svojom studijom podcrtava kako je neoliberalni kreativni grad, unatoč prividnoj zavodljivosti, pokazao brojne slabosti: fokusom na brendiranju stvorio je nezdravu kompeticiju među gradovima, na prvo je mjesto, nauštrb stanovnika i zajednica, stavio potrebe kapitala i profit, razotkrio je svoju fragilnost i neodrživost. Alternative koje je autor u svojoj studiji obradio nastoje obrnuti logiku funkcioniranja i u središte stavljaju potrebe ljudi, nastoje njegovati participativnost, demokratičnost i suradnju, rade na ekonomskoj, društvenoj i okolišnoj održivosti. Prema autorovu mišljenju, put prema potrebnoj transformaciji grada zahtijeva žurno bavljenje nejednakostima u gradu, odmicanje od paradigme kreativnoga grada, drugačije postavljanje prioriteta gradskih politika koje će se, među ostalim, baviti priuštivim stanovanjem, mogućnostima zaposlenja, zdravstvenim uslugama, obrazovanjem, javnim sadržajima. Potreban je novi grad koji će nadići neoliberalnu urbanizaciju i paradigmu kreativnoga grada. Unutar samoga kulturnoga sektora potrebno je raditi na pružanju jednakih mogućnosti za sve i na smanjenju prekarnosti. Pritom, rad na dekomodifikaciji kulture i transformacijama

u kulturnom sektoru ne smije se događati u izolaciji, već treba biti dio širih promjena koje uključuju „ulaganje u osnovne usluge i infrastrukturu te politike oblikovane radi osiguravanja društvene pravde, pravičnosti i sigurnosti“ (str. 161). Na kraju svoje studije autor izriče nadu da će alternative koje je prikazao izrasti u trajniji rad na društvu koje je (umjesto utemeljenosti na kompeticiji, nejednakostima i okolišnoj degradaciji) kreativno, pravedno i održivo. Put k drugačijem gradu, prema autoru, neće biti lagan i bit će obilježen „mnogim konfliktima, lomovima i kompromisima“ (str. 177), ali je nužan.

Knjiga Roberta G. Hollandsa izniman je poticaj za učenje od kritičkih glasova upućenih neoliberalnom kreativnom gradu te za analiziranje lica takvoga grada u našim domaćim prilikama. Na koje se načine promišlja o kulturi u lokalnim strateškim dokumentima, koje su zamke veličanja kreativnosti, što iza sebe kriju podatci o broju turista i dobiti koju turizam donosi posrnulim ekonomijama, kakav je odnos slike koju grad o sebi odašilje i stvarnoga gradskoga života – samo su neka od pitanja koja mogu i trebaju voditi naše istraživačke korake. Ta se raznolika pitanja neminovno susreću u gorućim temama današnjice: uključivost, dostupnost, priuštivost, održivost. Autorova studija potiče nas na traganje za lokalnim odgovorima, alternativama i umrežavanjima kojima se napušta neoliberalni kreativni grad i stvaraju drugačiji gradovi.

Petra Kelemen

Marijeta Rajković Iveta: *Nogomet, migracije, integracija*

DOI: 10.17234/SEC.36.22

Zagreb: FF Press, 2024., 244 str.

Knjiga *Nogomet, migracije, integracija* Marijete Rajković Iveta objavljena u listopadu 2024. godine u izdanju FF Pressa predstavlja svojevrsno zaokruživanje višegodišnjega autoričina znanstvenoga rada na temama koje povezuju nogomet s procesima migracija i integracije. Predgovor i uvod donose nam dio osobnog iskustva i motivacije za stavljanje nogometne igre u fokus znanstvenih istraživanja te o otkrivanju ponekad neočekivanih veza s migracijskim temama. Autorica, koristeći kao okvir dosadašnja vlastita istraživanja i znanstvene interese te četverogodišnji znanstveni projekt dr. sc. Gorana Pavla Šanteka *Sport, diskriminacija i integracija. Sport kao medij društvene inkluzije i participacije* na kojem je sudjelovala kao suradnica, ističe kompleksnost procesa integracije, a time i izazove u prikupljanju i analizi znanstvenih podataka u Hrvatskoj i inozemstvu. Treba reći da istraživanja